

Gure merkatu-pentsamolde zaharkitua

KARL POLANYI

«Our Obsolete Market Mentality». 1947. *Commentary* 3 (2): 109-117.

Itzultzailea: Iñaki Heras¹

DOI: 10.1387/gogoa.19738

Makinaren Aroaren lehen gizaldia antsietate eta ikara artean amaitu zen. Gizakia makinaren beharren mende gogoz, areago, sutsu, jarri izanaren ondorioa izan zen aro haren arrakasta material izugarria.

Hala, bada, kapitalismo liberala izan zen gizakiak Industria Iraultzaren erronkari eman zion erantzuna. Makina konplexu eta ahaltzuak erabiltzearen, giza ekonomia merkatu autorregulatuetakoko sistema bihurtu genuen, eta berrikuntza bitxi horri utzi genion gure pentsamoldea eta gure balioak moldatzen.

Egun, pentsamendu horien egiaz eta balio horietako batzuen baliagarritasunaz zalantza egiten hasiak gara. Estatu Batuetatik kanpora, nekez esan daiteke oraindik ere kapitalismo liberalik badenik. Berriz ere makinaren gizartean giza bizia nola antolatu, hori da erabaki behar dugun auzia. Kapitalismo lehiakorraren ehun gastatuaren azpian zibilizazio industrial baten lilura atzematen da; zibilizazio horren lanaren banaketa geldiarazlearekin, bizitzaren parekatzearekin, organismoaren aldean mekanismoak eta berezkotasunaren aldean antolaketak duen garrantziarekin. Zientzian bertan eromenaren mehatxua ageri da. Hau da gure betiko buruhaustea.

Bidea ezin marka dezake joan den mendeko idealei uko egite hutsak. Etorkizunari aurre egin behar diogu, nahiz eta horrek industriak gizartean duen lekua aldatzera eraman gaitzakeen, makinaren errealitate bitxia bereganatu ahal izateko. Demokrazia industrialaren bilaketa ez da soilik, jende gehienak uste duen bezala, kapitalismoaren arazoei irtenbidea bilatzea. In-

¹ Itzulpen honen lehenagoko bertsioa hemen argitaratu zen, 2002an: *Gogoa* II (2): 153-168.

dustriari berari erantzun bat bilatzea da. Horixe da gure zibilizazioaren arazo konkretua.

Ordena berri bat sortzeak barne-libertate jakin bat eskatzen du, eta horretarako ez gaude ondo prestatuak. Ekonomia-sistemak gizartean jokatzen duen funtzio eta paperari buruzko ikusmolde sinplista batek utzi zigun merkatu-ekonomiaren herentziak, ezintasunera murriztu gaitu. Krisia gaindituko bada, giza munduaren ikuspegi errealistagoa berreskuratu beharko dugu, eta ezagutza horren argitan moldatu gu guztion helburua.

Industrialismoa behin-behineko txertaketa da gizakiaren existentzian. Balantza gainean da oraindik ere saio horren emaitza. Gizakia, ordea, ez da izaki sinplea, eta hainbat modutara hil daiteke. Gure belaunaldiak hainbeste pasioz aztertu duen norbanakoaren libertatearen auzia, ez da arazo larri honen alde bat baino. Izan ere, ez da beste behar zabal eta sakonago baten parte bat baizik: makinaren erronka globalari eman beharreko erantzun berri baten premia.

Oinarrizko heresia

Gure egungo egoera honela laburbil daiteke: zibilizazio industrialak gizakia desegin dezake. Baina gero eta artifizialagoa den inguru batean bizitzeko beharra ez da baztertu nahi, ezin baita baztertu, eta, hain zuzen, ez litzateke baztertu behar; *horrelako ingurunean* bizia giza baldintzetara doitu ahal izateko egin behar denari irtenbidea aurkitu beharko zaio, gizakiak lur gainean bizitzen jarrai dezan. Inork ere ezin dezake alde zuzetik jakin doikuntza hori gauzatu ahal izango den ala, aitzitik, gizakia ahallegin horretan hilko den. Horrenbestez, gure kezka ukitu goibela hartzen du.

Bitartean, amaitu da Makinaren Aroaren lehen fasea. Aro horrek gizarte-antolaketa jakin bat ekarri zuen, bere izena oinarrian duen erakundetik hartu zuena: merkatutik. Sistema hori gainbeheran dago. Hala ere, gure filosofia praktikoa errotik eraldatu du gertaera ikusgarri horrek. Gizakiari eta gizarteari buruzko nozio berriak arrunt bilakatu ziren, eta axioma estatua hartu zuten. Hona hemen horiek:

Gizakiari buruz, bere motibazioak «materialak» edo «idealak» izan daitezkeela dioen heresia, eta gizakiak bere bizitza materiala antolatzeke oinarrizko dituen pizgarriak «materialak» direla onartzera behartuak izan ginen. Liberalismo utilitaristak eta marxismo popularrak, biek, iritzi bera dute ikusmolde horri buruz.

Gizarteari buruz, pareko doktrina proposatu zen; alegia, ekonomia-sistemak «determinatzen» dituela gizarte-erakundeak. Iritzi hau gehiago zabaldu zen marxisten artean liberalen artean baino.

Merkatu-ekonomia batean, noski, bi baieztapenak egiazkoak ziren. *Halako ekonomia batean soilik, ordea*. Iraganari buruz, gisa horretako ikusmolde bat anakronismoa zen. Etorkizunari buruz, ez zen aurreiritzi soil bat baizik. Alabaina, pentsamendu-eskola nagusien eraginpean, zientziaren eta erlijioaren, politikaren eta negozioen aginpideak indarturik, betikoak, merkatuaren aroaz haraindikoak balira bezala hartu ziren berez denboran oso mugatuak ziren fenomeno horiek.

Gure adimena eta izaera murrizteko, eta doikuntza salbatzailearen zailtasuna izugarri areagotzen duten doktrina horiek gainditzeko, beharrezko izan daiteke gure kontzientzia berritzea.

Merkatuaren trauma

Laissez faire-aren sorkuntza trauma bat izan zen gizaki zibilizatuak bere buruaz zuen ikuspegiarako, eta gizakia ez da erabat osatu horren ondorioetatik. Oso poliki ari gara jabetzen mende bat ere ez dela gertatu zitzaigunaz.

Ekonomia liberala, gizakiak makinari aurre egin zionean izan zen lehenengo erreakzioa, aurretik izan ziren baldintzekiko haustura bortitza izan zen. Kate-erreakzio bat hasi zen, eta lehen merkatu isolatuak baizik ez zirenak, merkatu autorregulatuen *sistema* bihurtu ziren. Eta ekonomia berriekin, gizarte berri bat jaio zen.

Hau izan zen funtsezko urratsa: lana eta lurra salgai bihurtu ziren, alegia, saltzeko ekoitzi *balira bezala* hartu ziren. Jakina, ez ziren berez salgaiak, ez baitziren inola ere ekoizitako gauzak (lurra kasu); edo, ekoiztiak izanik ere, ez saltzeko behintzat (lana kasu).

Halere, inoiz asmatu den fikziorik eraginkorra izan zen. Lurra eta lana askatasunez erosiz eta salduz, elementu horiei merkatu-mekanismoa aplikatzea lortu zen. Bazegoen bai, orain, lanaren eskaintza eta eskaria, baita lurraren eskaintza eta eskaria ere. Horrenbestez, bazegoen lan-indarraren erabilerrarako merkatu-prezio bat, soldata izenekoa; eta lurraren erabilerrarako beste merkatu-prezio bat, errenta izenekoa. Lanak eta lurra beren merkatu propioak zituzten, horien ekarpenaren bidez sortzen ziren benetako salgaiak zituztenaren antzera.

Lana gizakiaren sinonimo eta lurra naturaren sinonimo besterik ez direla gogoan hartuz uler daiteke urratsa zenbaterainokoa zen benetan. Salgaiaren fikzioak, bere arau eta lege propioen arabera mugitzen den automata baten jokoaren mende jarri zituen gizakiaren eta naturaren patuak.

Ordu arte sekula ez zen antzekorik ikusi. Merkantilismoaren erregimenean, berriaz egiten bazen ere merkatuak sortzearen alde, oraindik ere

kontrako printzipioa zen nagusi. Lana eta lurra ez zeuden merkatuaren mendean; gizartearen egitura organikoaren parte ziren. Lurra sal eta eros zitekeen lekuetan, eskuarki, prezioa baino ez zuten ezartzen alde desberdinek; lana kontratugai zen lekuetan, aginte publikoak ezarri ohi zituen, normalean, soldatak. Lurra feudoaren, monasterioaren eta herrixkaren ohi-turazko arauen mende zegoen, baita ondasun higiezinei usadiozko zuzenbideak ezartzen zizkien mugen mende ere. Eskaletasunaren eta alferkeriaren aurkako legeek arautzen zuten lana; langile eta artisauen estatutuek, pobreen legeek, udalek ezarritako ediktuek eta baita lanbide-korporazioek ere. Hain zuzen ere, antropologoek eta historialariek ezagutzen zituzten gizarte guztiek, zentzu hertsian ulerturiko salgaietara mugatzen zituzten merkatuak.

Hala, bada, merkatu-ekonomiak gizarte mota berri bat sortu zuen. Gizarte horretan, ekonomia edo ekoizpen-sistema bere kasa jarduten duen mekanismo baten gomendio utzi zen. Erakunde-mekanismo batek kontrolatzen zituen gizakiak beren eguneroko jardueretan, eta orobat kontrolatzen zituen naturaren baliabideak.

Ongizate materialerako tresna hori gosearen eta irabaziaren pizgarrien mendeko zen soilik edo, zehatzago esanda, bizitzeko beharrezko diren baliabiderik gabe geratzeko beldurra eta mozkinak eskuratzeko itxaropena ziren gidari. Ondasunik ez zuten gizaki guztiek, elikatzeko beharra ase ahal izateko, beren lana saldu beharko zuten; eta ondasunak zituztenek, berriz, merkatu merkeenetan erosi eta garestienetan saltzeko askatasuna izango zuten. Makina itsuak, aldiz, gero eta salgai gehiago aterako zituen, gizakiaren onerako. Langileek miseriari zioten beldurrak eta haiei enplegua ematen zientek irabaziak lortzeko zuten grinak mantenduko zuten zutik tramankulu handi hori.

Hori izan zen gizartearen gainerako erakundeetatik argi eta garbi bereizirik sortu zen «esfera ekonomiko» baten jatorria. Ondo funtzionatzen duen ekoizpen-aparaturik gabe bizi daitekeen giza talderik ez dagoenez gero, aparatu hori esfera desberdin eta bereizi batera eramatearen ondorioz gizartearen «gainerakoa» esfera horren mende geratu zen. Eremu autonomo hori, berriz ere, bere funtzionamendua kontrolatzen zuen mekanismo batek erregulatzen zuen. Horren ondorioz, erabakigarri bihurtu zen gizarte-gorputzaren bizitzarako merkatu-mekanismoa. Ez da harritzekoa horren eraginez sortu zen giza antolaketa inoiz ere irudikatu ez zen adinako gizarte «ekonomiko» bat izatea. «Motibazio ekonomikoak» guztiz nagusitu ziren erreinu beregain batean, eta gizabanakoa, halabeharrez, haren mende geratu zen, merkatuaren munstroak zanpatuta geratzeko mehatxupean.

Ikusmolde utilitaristara nahitaez aldatu behar horrek halabeharrez desitxuratu zuen Mendebaldeko gizakiak bere buruaz zuen pertzepzioa.

Gosea eta irabazia, errege

«Motibazio ekonomikoen» mundu berri hori iruzur batean oinarritzen zen. Berez, gosea eta irabazia ez dira amodioa zein gorrotoa, edo harrokeria zein aurreiritzia baino «ekonomikoagoak». Ezein giza motibazio ez da, *per se*, ekonomikoa. Ez da *sui generis* ekonomikoa den esperientziarik, gizakiak erlijio-, estetika- edo sexu-esperientziak izan ditzakeen zentzuan. Azken horiek, sarritan, esperientzia analogoak pizten dituzten motibazioak sortzen dituzte. Ekoizpen materialari buruz, termino horiek ez dute berez agerikoa den esanahirik.

Gizarte-bizitzaren oinarrian datzan faktore ekonomikoak ez du inolako pizgarri jakinik sortzen, grabitazioaren lege unibertsalak sortzen ez duen bezalaxe. Bai, ez badugu jaten, hilko gara, noski; baina haitz batek jo eta zantpatuko bagintu ere. Baina gosearen hozkadak ez dira berehala, automatikoki, produzitzearen aldeko pizgarri bilakatzen. Produkzioa ez da ekintza indibiduala, talde-ekintza baizik. Pertsona bat gose bada ere, ez du horregatik zeregin jakinik. Etsipenak jota, lapurretara jo dezake, baina nekez har daitezke produktibotzat jarduera horiek. Gizakiarentzat, animalia politikoa-arentzat, gorabehera sozialek mugatzen dute dena, ez gorabehera naturalek. Ekoizpenak merkatu-ekonomiaren baitan zuen antolaketak huts-hutsik ekarri zuen XIX. mendean gosea eta irabazia «ekonomikotzat» hartzea.

«Diru-sarrera bat» lortzeko premiaren bidez daude gosea eta irabazia ekoizpenarekin loturik. Izan ere, gizakia, gisa horretako sistema batean bizitzen jarraitu ahal izateko, merkatuan ondasunak erostera behartuta dago; eta, horretarako, merkatuan beste ondasun batzuk salduz lortutako diru-sarrerak behar ditu. Sarrera horien izena —soldata, errenta, interesa— saltzen denaren arabera aldatzen da: lan-indarraren, lurraren ala diruaren erabilera; mozkina edo irabazia deritzona —enpresariaren ordainsaria— ekoizteko behar diren ondasunek duten prezioa baino garestiago saltzen diren ondasunen salmentatik dator. Hortaz, sarrera oro salmentetatik lortzen da, eta salmenta orok, zuzenean ala zeharka, bere ekarpena egiten dio ekoizpenari. Azken hori ez da, benetan, *sarreraren sorkuntzari buruz funtsezkoa*. Gizabanako batek «sarrera bat irabazten» duenean, automatikoki egiten dio ekarpena ekoizpenari.

Agerikoa denez, sistemak ez du funtzionatzen gizabanakoek sarrerak sortzeko jarduerari ekiteko motibazio bat duten bitartean baino. Gosearen eta irabaziaren bultzadak —bakoitza bere aldetik eta biak batera—, horiexek dira gizabanakoaren motibazioak. Horrenbestez, bi motibazio horiek ekoizpenaren mekanismoan integratzen dira; eta, hortaz, «ekonomikotzat» hartzen dira. Parekotasun horrek pentsaraz dezake gosea eta irabazia direla ezein sistema ekonomikok oinarrian beharko lituzkeen pizgarri bakarrak.

Hori pentsatzeak, ordea, ez du batere oinarririk. Gizarte desberdinak aztertuz gero, egiaztatzen da goseak eta irabaziak ez dituztela ekoizpen-pizga-

rriak erakartzen; eta, hala gertatzen den lekuetan, bestelako motibazio sendoekin loturik egoten dira.

Arrazoi zuen Aristotelesek: gizakia ez da izaki ekonomikoa, izaki soziala baizik. Gizakiaren helburua ez da izaten ondasun materialak erosiz bere interesak zaintzea; aitzitik, areago izaten da borondate soziala, estatus soziala eta balio sozialak eskuratzea. Xede horiek lortzeko bidea den heinean balioesten du ondasunen jabetza. Gizakiaren pizgarriek onespén soziala lortzeko ahaleginarekin lotzen dugun jatorri «mistoa» dute, eta jarduera produktiboak bigarren mailakoak dira xede horri dagokionez. *Gizakiaren ekonomia, eskuarki, bere erlazio sozialetan murgildurik dago*. Aitzitik, ekonomia-sisteman murgildurik zetzan gizarte baterako aldaketa bilakaera berria izan zen erabat.

Gertaerak

Puntu honetan, nik uste, gertaeretan oinarrituriko frogak aurkeztu behar lirateke.

Lehenik, ekonomia primitiboari buruzko aurkikuntzak daude. Oroz gain, bi izen dira aipagarri: Bronislaw Malinowski eta Richard Thurnwald. Haiek eta beste zenbait ikertzailek esparru honetan genituen ikusmoldeak irauli zituzten, eta, iraultza horren bidez, diziplina berri bat sortu zuten. Aspaldi eraitsi zen basati indibidualistaren mitoa. Ez dago berekoikeria primitiboaren aldeko inolako frogarik, ez trukearen, hartu-emanen edo merkataritzaren aldeko joera apokrifoen aldekorik; ezta norbere burua zerbitzatzearen aldekorik ere. Baina era bertsuan ezeztatu zen basatiaren psikologia komunistaren elezaharra ere, bere interes propioei buruzko ustezko axolagabetasun hura. (Funtsean, gizakia aro guztietan berbera izan dela ikusi zen. Gizakiaren erakundeak ez badira banaka hartzen, elkarrekiko loturan baizik, gizakia guretzako erabat ulergarria den moduan aritzen zela egiaztatzen da). «Komunismoa» zirudiena zera zen, eskuarki: ekonomia edo ekoizpen-sistema halako eran antolatzen zela, non gizabanakoak ez baitzion txirotasunaren mehatxuaren arriskuari aurre egin beharrik. Ziurtaturik zuten denek leku bat suaren inguruan eta parte bat baliabide komunetan; ehizan, abeltzaintzan, lur-zaintzan edo baratze-zaintzan egindako ekarpena kon-tuan hartu gabe.

Ikus ditzagun zenbait adibide: kaffir-en *kraal-land* sisteman, «gabezia ezinezkoa da; beharra duenak automatikoki jasotzen du» [L. P. Mair, *An African People in the Twentieth Century*, 1934]. Kwakiutl batek ez du «inoiz izan gose izateko arriskurik» [E. M. Loeb, *The Distribution and Function of Money in Early Society*, 1936]. «Biziraupenaren mugan bizi diren gizarteetan ez da gosez hiltzen den gizakirik» [J. M. Herskovits, *The Economic Life of Primitive Peoples*,

1940]. Horrela bada, gizabanakoak ez du gose izateko arriskurik, komunitate osoa egoera horretan denean izan ezik. Gizarte primitiboetan, miseria indibidualaren arriskurik ez izateak egiten du, zentzu jakin batean, eta XIX. mendekoaren aldean, gizarte hori gizatiarrago; eta, era berean, *ez hain* «ekonomiko».

Gauza bera esan daiteke norbanakoaren irabaziaren pizgarriari buruz. Hona, berriz ere, beste aipu batzuk: «Ekonomia primitiboan ezaugarri bereizgarria da ekoizpenetik eta truketik irabaziaz lortzeko inolako grinarik ez izatea» [R. Thurnwald, *Economics in Primitive Communities*, 1932]. «Irabazia, komunitate zibilizatuagoetan maiz lanerako pizgarri izaten dena, inoiz ez da izaten sorterriko baldintza jatorrizkoetan lanerako pizgarri» [B. Malinowski, *Argonauts of the Western Pacific*, 1930]. Motibazio ekonomiko deritzen horiek berezkoak, naturalak, balira gizakiarentzat, erabat ez-naturaltzat hartu beharko genituzke gizarte primitibo guztiak.

Bigarren, ikuspegi horretatik ez dago inolako desberdintasunik gizarte primitiboaren eta gizarte zibilizatuaren artean. Har dezagun adibide gisa antzinako hiri-estatua, inperio despotikoa, feudalismoa, hamahirugarren mendeko bizitza urbanoa, hamalauugarren mendeko merkatu-erregimena, edota hemezortzigarren mendeko sistema araudizalea: sistema ekonomikoa sozialarekin nahastua dagoela egiaztatuko genuke beti ere. Pizgarriek jatorri desberdina dute: ohitura eta tradizioa, eginbehar publikoak eta konpromiso pribatuak, erlijio-aginduak eta mendekotasun politikoa, zuzenbide-betebeharra eta araudi administratiboak; guztiak ere printzeak, udal aginteak edo lanbideen korporazioek ezarritakoaren arabera. Mailak eta estatusak, legearen obligazioak eta zigorraren mehatxuak, gorespen publikoak eta ospe pribatuak eragiten diote gizabanakoari ekoizpenean parte hartzea.

Gabeziaren beldurrik edo mozkinaren zaletasunik ez da falta izaten. Merkatuak gizarte mota guztietan azaltzen dira, eta merkatariaren irudia zibilizazio mota askotan da ezaguna. Baina banakako merkatuek ez dituzte sistema ekonomikoak osatzen. Irabazia merkatarien eragilea zen soilik; zaldunena ausardia, apaizena errukia eta artisauena harrotasuna ziren bezalaxe. Gure arbasoei ez zitzaion inoiz bururatu irabaziaren motiboa unibertsal bihurtzea. Hemeretzigarren mendeko bigarren laurdenaren aurretik, merkatuak ez ziren izan gizartearen mendeko elementuak baizik.

Hirugarren, azter dezagun aldaketaren lastertasun harrigarria. Merkatuen nagusitasuna ez zen aldaketa kuantitatiboa izan, kualitatiboa baizik. Bere ekoizpenaz bizitzeko gai ziren familia-ekonomia guneen soberakinak saltzea ahalbidetzen zuten merkatuek ez zuten produkzioa gidatzen, ez ekoizleari mozkinik ematen. Merkatu-ekonomiaren kasuan soilik eskuratzen dira sarrera *guztiak* salmenten bidez, eta lortzen dira salgai guztiak erosketaren bidez; ez bestela. Ez da mende bat ere Ingalaterran lan merkatu askea sortu zela. *Poor Law Reform* (1834) ospe txarrekoak ezabatu egin zituen gobernu

patriarkalek txiroen alde ezarritako nolabaiteko laguntzak. Pobreen babes-eteak izen txarreko eta tortura psikologikoko leku bihurtu ziren, gosea eta miseria berak baino txarragoak. Goseak hiltzea edo lan egitea ziren pobreei geratzen zitzaizkien aukera bakarrak. Era horretan sortu zen eskulanarentzako merkatu nazional lehiakorra. Hamarraldi baten ondoren, *Bank Act* (1844) delakoak, urre-patroiaren printzipioa ezarri zuen; dirua egiteko eskumena kendu zitzaion gobernuari, neurri horrek enplegu mailan izango zuen eragina kontuan hartu gabe. Aldi berean, lursailen legeen erreformek lur-jabeak mobilizatu zituzten eta laboreen gaineko *Corn Laws* (1846) legea ezeztatzeak munduko ale elkarte (*pool*) bat sorrarazi zuen; kontinenteko nekazariak, babesik gabe, merkatuaren eskuetan utzi zituen horrek.

Horrela ezarri ziren, bada, liberalismo ekonomikoaren hiru dogmak, merkatu-ekonomiaren antolaketa-printzipioarenak: lanak merkatuan aurkitu beharko lukeela bere prezioa; dirua berez erregulatzen zen mekanismo batek sortu behar zuela; salgaiek, horren ondorioak kontuan izan gabe, herrialde batetik bestera mugitzeko askatasuna izan behar zutela. Azken finean, lan-merkatua, urre-patroia eta merkataritza askea. Berez elikatzen zen prozesu bat sorrarazi zen; eta, haren ondorioz, lehen batere kalterik egiten ez zuen merkatu-egitura, izugarrikeria soziologiko bihurtzeraino zabaldu zen.

Lilurakeria baten sorkuntza

Gertaera horiek osatzen dute, funtsean, gizarte «ekonomiko» baten genealogiaren zirriborroa. Giza munduak, baldintza horietan, «ekonomia»-motibazioek determinatua bezala agertu behar luke. Erraz uler daiteke zergatia.

Bada, hartu nahi duzun motibazioa, antola ezazu ekoizpena motibazio hori norbanakoaren ekoizteko pizgarri delarik, eta delako motibazio horrek gizakia erabat menderatua daukan ikuskizuna izango duzu. Demagun motibazioak erlijioa, politika edo estetika duela oinarri; demagun harrotasunean, irudipenetan, amodioan edo bekaizkerian oinarritzen dela; eta gizakia funtsean erlijiosoa, politikoa, estetikoa, harroa, irudikorra, amodioz betea edo bekaiztia dela azalduko zaigu. Aitzitik, bestelako motibazioak urrutikoak eta abstraktuak irudituko zaizkigu, ez baitute jarduera produktiboan inolako eginkizunik izango. Aukeraturiko motibazio jakin hori gizaki «errealaren» adierazpen izango da.

Hala ere, gizakiek oso arrazoi desberdinengatik egiten dute lan; beti ere gauzak behar bezala ezartzen badira. Fraideak erlijioarekin loturiko arrazoiengatik aritzen ziren merkataritza-tratuan, eta monasterioak Europako merkataritza gune nagusi bilakatu ziren. Trobriand uharteetako Kula merkataritza, ezagutzen den truke forma konplexuenetakoa, jarduera estetikoa da oroz gain. Usadiozko irizpideek gidatzen zuten ekonomia feudala. Kwakiutl-en

artean, badirudi industriaren xede nagusia ohoreari buruzko auziak errespetatzea dela. Despotismo merkantilistaren garaian, industria boterearen eta gloriaren zerbitzura jartzen zen maiz. Horrenbestez, fraideak edo jopuak, mendebaldeko Melanesiako biztanleak, kwakiutl-ak edo XVII. mendeko estatu-politikariak, erlijioak, estetikak, usadioak, ohoreak edo politikak gidatzen zituela pentsatzera jotzen dugu.

Kapitalismoan, gizaki orok sarrera bat irabazi behar du. Langilea bada, bere lana ohiko prezioetan saldu beharko du; jabea baldin bada, ahalik eta mozkinik handiena atera beharko du, bere posizio soziala bere sarrera mailaren arabera baita. Goseak eta irabaziak —zeharka bada ere— bultzatzen ditu gizakiak goldatzera eta ereitera, irutera eta ehuntzera, meategietatik ikatza erazterera eta hegazkinak gidatzera. Hortaz, aipatu gizarte horretako ki-deek motibazio biki horiek gidatzen dituztela pentsatuko dute.

Gertaeren arabera, ordea, gizakia ez da inoiz izan teoria horrek eskatzen zuen bezain berekoa. Merkatu-mekanismoak ondasun materialei buruz duen mendekotasuna azpimarratu duen arren, eragingarri «ekonomikoak» ez dira inoiz bere lanaren pizgarri bakarra izan. Ekonomista eta moralista utilitaristek alferrik bultzatu zuten gizakia bere egitekoetatik «materialak» ez ziren bestelako motibazioak ezabatzerara. Izan ere, ikerketa zehatzagoek gizakiaren motibazioa oraindik ere «mistoa» zela aurkitu zuten; eta ezin zirela, gainera, bere buruarekiko eta besteekiko betebeharrekin zerikusia zuten motibazioak alde batera utzi —ezta, ezkutuan bada ere, gizakiak lanarekin disfrutatu ere egiten zuela.

Nolanahi dela ere, hemen ez gara benetako motibazioez arduratzen, babilzko motibazioez baizik; ez ekonomia-jardueraren psikologiaz, ideologiaz baizik. *Gizakiaren izaeraren ikusmoldeak azken horietan oinarritzen dira, ez lehenengoetan*. Hala bada, gizarteak jokabide jakin bat espero duenez bere ki-deengandik, eta nagusi diren erakundeek, neurri batean bada ere, jokabide hori bideratzeko gaitasuna duten heinean, gizakiaren izaerari buruzko iritziek ideal hori islatzeko joera izango dute; ideal horrek errealitatearen antza izan edo izan ez.

Horren arabera, gosea eta irabazia motibazio «ekonomiko» gisa definitu ziren, eta eguneroko bizitzan giza jarduera sustatzen zutela suposatu zen; eta gainerako motibazioak etereoagotzat eta izatearen oinarri materialarekin zerikusirik gabekotzat hartu ziren. Ohorea edo harrotasuna, hiritarren eskubideak eta betebeharrak, nork bere buruarekiko errespetua eta umiltasuna, ekoizpenarentzat garrantzirik gabekotzat hartu ziren; eta, bereziki, motibazio «idealista» gisa hartuak izan ziren. Hala, gizakiak bi osagai zituela pentsatu zen: bata goseari eta irabaziari lotua; bestea, ohoreari eta botereari. Bata «materiala» zen, eta bestea «ideala»; bata «ekonomikoa», eta bestea «ez-ekonomikoa»; bata «arrazionala», eta bestea «irrazionala». Utilitaristek, urrutirago joanez, bi termino multzoak parekatu zituzten, gizatasunaren

parte «ekonomikoari» arrazionaltasunaren aura emanez. Horregatik, sarrera bat sortzeko xedeaz soilik aritzen zela pentsatzeari uko egiten ziona ez zen soilik immoraltzat hartzen, zorotzat ere bai.

Determinismo ekonomikoa

Areago, merkatuaren mekanismoak determinismo ekonomikoaren lilura sortu zuen, gizarte guztientzako lege orokor bat balitz bezala.

Merkatu-ekonomia batean, noski, lege hori baliagarria da. Izan ere, sistema horretan merkatuaren funtzionamenduak ez dio gizartearen gainerakoari «eragin» soilik egiten, determinatu ere egiten du; hiruki batean aldeek angeluei eragin bakarrik ez, determinatu ere egiten dituzten bezala.

Har dezagun klaseen mailaketa. Lan-merkatuan, *berdin-berdinak* ziren, batetik, eskaria eta eskaintza; eta, bestetik, langile- eta enpresari-klaseak, hurrenez hurren. Merkatuek mugatzen zituzten kapitalistak, lur-jabeak, maizterrak, artekariak, merkatariak, profesionalak eta bestelako gizarte-klaseak; hain zuzen ere, haietako bakoitzari zegozkien lur-, diru- eta kapital-merkatuek mugatzen zituzten, eta horien erabilerek, edota zerbitzu desberdinen merkatuek. Merkatuak mugatzen zituen gizarte-klase horien diru-sarrerak, eta diru-sarrerak haien maila eta estatusa.

Mendeetako ohituren erabateko aldaketa izan zen hori. Maineren esamolde ospetsuan, «kontratuak» «estatusa» ordezkatu zuen; edo, Tbnniesek gogoko zituen hitzetan, «gizarteak» «komunitatea» ordezkatu zuen; edo, idatzi honetako terminoetan, *sistema ekonomikoa gizarte-erlazioetan txertatuta (embedded) egon beharrean, erlazio horiek zeuden sistema ekonomikoan txertaturik*².

Merkatuak gizarte-klaseak zuzenean mugatzen zituen; beste erakunde batzuek, berriz, zeharka mugatzen zituzten. Estatu eta gobernuak, ezkontza eta seme-alabak haztea, zientziaren antolaketa eta hezkuntza, erlijioa eta arteak, profesioaren hautaketa, bizikidetzaren moduak, hirien egitura, bizitza pribatuaren estetika bera ere, dena jarri behar zen eskema utilitaristaren esanetara; edota ez zuten, behintzat, merkatu-mekanismoa oztopatu behar. Baina, oso giza jarduerak gutxi gauza daitekeenez hutsean oinarriturik, santu batek ere bere zutabea behar baitu, merkatu-sistemaren zeharkako eragina, azken batean, ia gizarte osoa mugatzera iritsi zen. Horrenbestez, ia ezinezkoa suertatu zen okerreko ondorio bat saihestea, alegia, gizaki «ekonomikoa» «benetako» gizakia zen bezalaxe, sistema ekonomikoa zela «benetan» gizartea.

² «Embeddedness» terminoaren adiera hau da gizarte-jakintzari Polanyik egindako ekarpenik handienetakoa. Termino horren bidez ekonomia, autonomia izan beharrean, politikaren, erlijioaren eta gizarte-erlazioen mendekoa dela azpimarratu nahi du egileak; alegia, gizartean txertaturikoa. [Itzultzailearen oharra].

Sexua eta gosea

Alabaina, zuzenagoa litzateke esatea oinarritzko giza erakundeek motibazio nahasgabeak gaitzesten dituztela. Gizabanakoaren eta bere familiaren zainketa, eskuarki, gosearen zioan oinarritzen ez den bezalaxe, familiaren erakundeak ere ez du sexu-motibazioa oinarri.

Sexua, gosea bezalaxe, beste pizgarrien kontrolatik askatzen denean, pizgarri indartsuenetako bat da. Horrexegatik, agian, ez da inoiz izaten sexusena, bere eten eta gutiziek, familiaren ardatza, edozein familia mota izanik ere. Aitzitik, hainbat motibazio afektiboren nahasketa da familiaren ardatza, eta horiek galarazten dute sexuak hondatzea gizakiaren zorianarentzat hain garrantzitsua den erakundea. Sexuak, berez, ez luke inoiz burdel bat baino gauza hoberik sortuko, eta horretarako ere beharrezkoa litzateke merkatu-mekanismoaren pizgarriren bat baliatzea. Funtsezko motibazioa gosea lukeen sistema ekonomiko bat, sexu-sen soilean oinarrituko litzatekeen familia-sistema bezain gaiztoa litzateke.

Gizarte guztiei determinismo ekonomikoa aplikatu nahia fantasiatik oso hurbil dago. Gizarte-antropologia aztertzailearentzat ez dago ezer bistakoagorik ia erabat berdina diren ekoizpen-bideekin bateragarriak diren erakundeen aniztasuna baino. Gizakiaren erakunde-sormenak behera egin badu, merkatuari giza materiala txikitzen utzi eta ilargiko paisaia bezalako berdinkeria laura murriztu duelako gertatu da soilik. Ez gaitu harritu behar gizakiaren irudimen sozialak gelditasun-zantzuak erakusteak. Basati egoeran zituen elastikotasuna, aberastasuna eta irudimen-kemena erabat galtzeraino ere irits daiteke.

Badakit, behin eta berriz kexu izanagatik ere, nekez galaraziko dudala «idealista» izatea leporatzea. Hain zuzen ere, nonbait, badirudi motibazio materialei garrantzia kentzen diona motibazio «idealen» sendotasunarekin fidatzen dela. Hala ere, nekez egin daiteke oker handiagorik. Goseak eta irabaziak ez dute, berez, «materiala» den gauzarik. Bestalde, harrotasuna, ohorea eta boterea ez dira nahitaez gosea eta irabazia baino motibazio «garaigoak».

Dikotomia bera, hala diogu, arbitrarioa da. Erabil dezagun berriz ere sexuaren analogia, non «goi mailako» eta «behe mailako» motibazioen arteko bereizketa nabarmena aurki daitekeen. Alabaina, nola gosez hala sexuaz, arriskutsua da gizakiaren osagai «material» eta «idealen» arteko bereizketa *instituzionalizatzea*. Egia hori betidanik onartu da sexuari buruz, gizakiaren oinarritzko osotasunerako hain garrantzitsua dena; ezkontza erakundearen oinarria da. Baina, gisa berean garrantzitsua den ekonomiaren alorrean ez da kontuan hartu. Alor hori gizartetik «bereizi» da, gosearen eta irabaziaren erreinua delakoan. Elikagaiei buruzko gure animalia-mendekotasuna biluzi egin da, eta erabateko askatasuna eman zaio gosez hiltzeko beldurrari. Alderdi «materialari» buruz dugun esklabotza umiliagarria, giza kultura guztiak

arintzen saiatu dena, berariaz bilakatu zen zorrotzagoa. Horixe dago Tawneyk gure ardura erakartzeko asmoz nabarmendu zuen «erosketa-gizartearen eritasun» haren erroan. Eta Robert Owenen talentuak bere onenak eman zituen, duela gizaldi bat, mozkinaren zioa «gizabanakoaren eta kolektibitatearen zorionerako erabat kaltegarria den printzipio» gisa deskribatu zuenean.

Gizartearen errealitatea

Gizakiari bere eguneroko ekoizle-jardueran berriz ere motibazio-batasun batek eragin diezaiola, gizarteak berriz ere sistema ekonomikoa beregana dezala, gure bizimoduak industria-ingurumenarekin sormenez ados daitezela; ni horien guztien aldekoa naiz.

Alderdi horietan guztietan, *laissez faire* filosofia, eta bere korolariora den gizarte-merkatua, txiki-txiki eginda geratzen da. Horrexek bereizi du gizakiaren funtsezko banakoa bitan: gizaki «erreal», balio materialen aldera egiten duena, eta gizaki horren parte «ideala», hobe. Filosofia horrek gure gizarte-irudimena geldiarazten du, maila garaigoan edo apalagoan, eta, inkontzienteki, «determinismo ekonomikoa»ren aurreiritzia berrindartzen du.

Filosofia hori erabilgarria izan zen atzera utzi dugun industria-zibilizazioaren fasean. Gizabanakoa pobretu ahala, gizartea aberastu zuen. Egun, gizakiari bizitzaren osotasuna berriz ere itzultzea helburu duen oinarrizko jarduerari ekin behar diogu; nahiz eta horrek, teknologiaren ikuspegitik, eraginkortasun txikiagoko gizartea ekar dezakeen. Hainbat herrialdek, hainbat modutara, liberalismo klasikoa arbuiatzen dute. Eskuin, ezker eta zentrotik ere bide berriak ari dira esploratzen. Ingalaterrako sozialdemokratak, Ameriketako *New Deal*aren jarraitzaileek, eta baita faxistek eta *New Deal*aren kontra dauden amerikarrek ere, bere hainbat enpresa-zuzendaritza (*managerialist*) joeratakoek, guztiek ere utopia liberala arbuiatzen dute. Eta egungo egoera politikoak, errusiarra den oro gaitzestera eramaten gaituenak, ez liguke eragotzi behar aintzat hartzea errusiarrek industria-ingurumenaren zenbait oinarrizko alderdiri irudimenez egokitzerakoan lortu dituzten hainbat emaitza.

Orokorrean, pentsatzen dut «Estatuaren desagertzearen» itxaropen komunistak utopia liberalaren zenbait elementu konbinatu egiten dituela beste zenbait libertate instituzionalei buruzko axolagabetasun praktikoarekin. Estatuaren desagertzeari buruz, ezinezkoa da ukatzea gizarte industrialak konplexua denik; eta ezin daiteke izan gizarte konplexurik, ondo antolaturiko botere zentralik gabe. Hala ere, berriz diot, horrek ez du justifikatzen komunistek libertate instituzional jakinen auzia mespretxatzea.

Errealismo maila honetan aurre egin behar zaio norbanakoaren libertatearen auziari. Ezinezkoa da botererik eta indarkeriarik gabeko gizarte bat

izatea, ezta indarrak funtziorik ez lukeen mundu bat ere. Berez utopikoak diren itxaropen horiek betetzea agintzen zuen filosofia liberalak joera faltsua eman zien gure idealei.

Merkatu-sisteman gizarteak, bere osotasunean, ikusezin zirauen, ordea. Pertsona batek pentsa zezakeen ez zuela erantzukizunik arbuigarritzat ziotuen Estatuaren ekintza hertsagarriekiko edota berari irabazirik sortzen ez zioten langabeziarekiko eta bestelako gabezia-egoerekiko. Bera ez zegoen pertsonalki boterearen eta balio ekonomikoen gaiztakeriez kutsaturik. Fede onez eta bere alegiazko libertatearen izenean, errealitatea uka zezakeen.

Hala bada, boterea eta balio ekonomikoa errealitate sozialaren paradigma dira. Ez boterea, ezta balio ekonomikoa ere, ez dira giza borondatearen fruitu; eta haietan ezinezkoa da lankidetzarik eza. Taldearen iraupenerako beharrezkoa den adostasun maila bermatzeko funtzioa du botereak: David Hume pentsalariak azaldu zuen legez, iritzia da boterearen oinarri-oinarrizko jatorria; eta nork ez du, modu batera edo bestera, iritzirik? Gizarte guztietan, balio ekonomikoak bermatzen du ekoizten diren ondasunen baliagarritasuna; lanaren banaketak ezarritako zigilua da. Ondasunek giza beharretan dute jatorria, eta nola itxaron daiteke gauza bat beste bat baino nahiago ez izatea? Edozein iritzi edo desirak, zein gizartetan bizi garen kontuan izan gabe, partaide egingo gaitu boterearen sorkuntzan eta balioaren eraketan. Ez dago bestela jarduteko biderik. Gizartean boterea eta indarkeria bazterten dituen ideal bat baliogabea da, berez. Gizakiaren desira esanguratsuen muga hori baztertuz, merkatuan oinarrituriko gizarte-ikusmoldearen oinarritzko heldutasunik eza nabarmentzen da.

Libertatearen arazoa

Merkatu-ekonomiaren porrotak bi askatasun mota jartzen ditu arriskuan: batzuk onak dira, beste batzuk txarrak.

Ez litzateke, ez, lorpen makala, baldin desagertuko balira, merkatuarekin batera, lagun hurkoa ustiatzeko askatasuna, gizarteari trukean pareko zerbitzurik eskaini gabe neurritz gaineko irabaziak lortzeko askatasuna, asmakuntza teknologikoak jendearen alde ez erabiltzeko askatasuna, edo etekin pribatua ateratzeko hondamendi publikoak ezkutuan maneiatzeko askatasuna.

Baina askatasun horiek guztiak aurrera egiten ikusi dituen merkatu-ekonomia berak sortu ditu biziki estimatzen ditugun askatasunak ere. Oso estimu handian ditugu kontzientzia-askatasuna, adierazpen-askatasuna, elkartzeko askatasuna, elkarteak osatzeko askatasuna edota enplegua auke-ratzekoa. Hala ere, hein handi batean, aipatu diren askatasun kaltegarriak sortu zituen ekonomia berberaren fruitu dira horiek ere.

Gizartetik banandua dagoen esfera ekonomiko bat izateak, nolabait esatearren, zatiketa sortu du politikaren eta ekonomiaren artean, gobernuaren eta industriaren artean; zatiketa horrek inorena ez den lurrean du jatorria. Aita Santuaren eta enperadorearen subiranotasunaren zatiketak Erdi Aroko printzeak, zenbaitetan, anarkiatik oso gertu zen libertate-egoeran utzi zituen bezala, XIX. mendean subiranotasuna gobernuaren eta industriaren artean zatitzeak ere ahalbidetu zien gizon pobreei beren estatus miserablea hein batean orekatzen zuten askatasunez gozatea.

Eta horixe da libertatearen etorkizunari buruz egun den eszeptizismoaren oinarria. Badira, Hayekek dioen antzera, zera diotenak: merkatu-ekonomiak erakunde askeak sortu zituen bezala, sistema ekonomiko hori desagertu ahala askatasun horiek esklabotzak ordezkatzeko dituela. Beste batzuek, Burnhamen antzera, ezin saihestuzkotzat dute esklabotza mota berri bat, «zuzendarien gobernu» litzatekeena.

Era horretako argudioek aurreiritzi ekonomizista zein puntutaraino dagoen bizirik, hori besterik ez dute frogatzen. Ikusi dugunez, aurreiritzi hori ez da merkatu-sistema izendatzeko beste adierazmolde bat baizik. Ez da logikoa sistema horren existentziak dakarren behar ekonomikoaren indarretik sistema horren berorren absentziaren ondorioak deduzitzea. Eta, egiaz da anglosaxoiar esperimenduaren kontrakoa. Ez sindikatuek, ez beharrezko errekrutatzeak, ez zituzten Ameriketako herriaren oinarrizko eskubideak suntsitu; han, Estatu Batuetan, 1940 eta 1943 urteen artean bizi izan zen edonork adiztera eman dezakeen bezala. Gerra garaian, Erresuma Batuak erabateko ekonomia-plangintza ezarri zuen, eta bertan behera utzi zuen XIX. mendeko libertatea sortu zuen gobernuaren eta industriaren arteko bereizketa. Hala ere, askatasun publikoak ez ziren inoiz egoera guztiz kritikiko hartan bezainbeste zaindu. Benetan, bada, sortu eta babestu nahi dugun adina askatasun izango dugu. Gizaki-gizartean ez dago determinatzaile *bakar bat* ere. Gizabanakoaren askatasunaren berme instituzionalak edozein ekonomia-sistemarekin dira bateragarriak. Merkatu-gizartean soilik ezarri zuen legea ekonomia-mekanismoak.

Gizakia vs. industria

Gure belaunaldiak kapitalismoaren arazo gisa ikusten duena, zinez, zibilizazio industrial baten arazo askoz zabalagoa da. Ekonomia liberalaren aldekoak ez du hori ikusten. Kapitalismoa sistema ekonomiko gisa defendatzerakoan, alde batera uzten du Makinaren Aroaren erronka. Alabaina, egun adoretuenak ere ikararazten dituzten arriskuak ekonomiatik haragokoak dira. Monopolioen fenomenoek eta taylorizazioak sortutako buruhauste idilikoak, Hiroshimak gailendu ditu. Zelatan dugu astakeria zientifikoa. Alemaniarrak eguzki-izpi hilgarriak sortuko zituen sistema bat diseinatzen saiatu

ziren. Praktikan, baina, guk sortu genuen eguzkia ilundu zuen izpi-etzanda. Eta hori, gainera, alemanak filosofia gaizto baten aldeko ziren artean, gu giza filosofia baten aldeko ginelarik. Arriskuaren sinboloa ikusi beharko genuke.

Estatu Batuetan bi joera nabarmen daitezke arriskuaren dimentsioaz jabetzen direnen artean. Batzuek eliteetan eta aristokrazian, enpresa-zuzendaritzan (*managerialism*) eta enpresa handian sinesten dute; gizartea, bere osotasunean, sistema ekonomikoari hobeto doitu beharko litzaiokeela pentsatzen dute, eta sistema hori aldaketarik gabe mantendu beharko litzatekeela. Horixe da. Mundu Zoriontsu Berriaren ideala, non gizakiak bera baino jakintsuagoak direnek diseinaturiko ordena bati eutsi behar dion. Beste batzuek, aitzitik, pentsatzen dute benetako gizarte demokratiko batean industriaren arazoa ekoizle eta kontsumitzaileen esku-hartze antolatuz konpondu beharko litzatekeela. Halako jarduera kontzientea eta arduratsua da, hain zuzen ere, libertatea gizarte konplexu batean gauzatzeko moduetako bat. Ordea, artikulua honek aditzera ematen duen bezala, gisa horretako ahalegin bategin ezin dezake arrakastarik izan, ez bada merkatu-ekonomiaren oinordetzan hartu dugun ikusmolde horren gizakiaren eta gizartearen oso bestelako ikusmolde batek gidatuta.

Karl Polanyi

(Viena, 1886 – Toronto, 1964)

Vienan sortu zen eta Budapesten eman zuen bere gaztaroa. Lehen Mundu Gerran zuzenean parte hartu zuen borrokan. Hala, Errusiako frontean preso hartu zuten. Askatasuna lortu ostean, kazetari gisa aritu zen lanean bere jaioterrian, harik eta, garai hartako jazarpenetatik ihesean, 1933. urtean Ingalaterrara joan zen arte. 1940. urtean Ameriketako Estatu Batuetara jo zuen, eta Vermonteko Bennington Collegen irakasle aritu zen. Garai hartan, *The Great Transformation* (Eraldaketa Handia) idazteari ekin zion, 1944. urtean argitaratu zuena eta bere obra handiena dena. Lan horren eragina medio, Columbia University ospetsuak bertan irakasle aritzera gonbidatu zuen. Garai hartan, arazoak izan zituen Ameriketako Estatu Batuetan gelditzeko; izan ere, emazteak Hungariako iraultzan parte hartu zuenez, herrialde hartara sartzea debekatu zioten. Horrenbestez, beti ere erbestean, Toronto eta New York artean etengabe bidaiatzen bizi izan zen, eta nekez lortu zuen bizitza akademikoan nolabaiteko egonkortasuna lortzea. Halatan, 1957. urtean bere bigarren obra handia argitaratu zuen: *Trade and Markets in the Early Empires* (Merkataritza eta Merkatuak Antzinako Inperioetan).

Polanyiren lanek diziplinarteko izaera garbia dute. Berebiziko eragina izan dute ezein giza eta gizarte-zientzian; bereziki da azpimarragarria, ordea, Filosofian, Ekonomian, Historian, Soziologian eta Gizarte-Antropologian izan duen eragina. Polanyiren oinarritzko ideia oso ezaguna da filosofo, historialari eta soziologoaren artean: ezagutzen diren kultura gehienetan ekonomia-erlazioak gizarte-erlazioen bidez definitzen direla dio, nahiz eta Kapitalismoak *eraldaketa handi* bat sortu duen, ezen ekonomia-erlazioek definitzen baitituzte gizarte-erlazioak. Egile honen aburuz, Industria Iraultza izan zen eraldaketa horren eragilea; izan ere, antzinako gizarte-erlazioetako patroiak ezabatu eta merkatu-erlazioetan oinarrituriko berri batzuk sortu baitzituen. Gisa bertsuan, elkarrekikotasun-, birbanatze- eta komunitatearekiko betebeharrak erlazioen ordez, merkatu-erlazioak ezarri ziren, non gizakia eta lurra, beste ezein ondasunen antzera, salgai bilakatu ziren, eta, ondorioz, eraldaketa sozial handiak egin ziren. Polanyiren aburuz, merkatu-gizartearen sorkuntza ez zen gauzak bere horretan utzita, bere kabuz, sortu; izan ere, historikoki, burgesa eta merkataria zen klase berri nagusiak, Estatuarekin batera, esku hartu baitzuen bere aldeko ziren indar berri horiek sendotzeko.

Our Obsolete Market Mentality

Artikulu hau *Commentary* aldizkarian argitaratu zen 1947. urtean (3. bolumena, 2. zenbakia, 109-117 or.). Egilearen iritziz, bere idatzi eta ikerketetan *The Great Transformation* idatzi ostean egin zuen lehen aurrerapauso aipagarria da. Baina, areago, aipatu maisulan horren sintesi eta gibel-solas antzera ere uler daiteke opuskulu bikain hau.